

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Klára Pecharová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Gender a škola

Gender in school

Klára Pecharová

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Jaroslava Zemková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a speciální pedagogika se zaměřením na vzdělávání

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Gender a škola vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. 7. 2016

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PaedDr. Jaroslavě Zemkové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům a respondentkám mého výzkumu, kteří se zúčastnili rozhovorů a poskytli mi tak cenné informace, které jsem využila v praktické části své práce.

ANOTACE:

Bakalářská práce se zabývá genderovou problematikou ve škole. Má za cíl analyzovat genderové stereotypy, které ovlivňují práci pedagogů a pedagožek. V teoretické části se práce věnuje vymezení základních pojmů, tzn. pojmu gender a přiblížení genderové problematiky. Dále objasňuje rovnost přístupu k ženám a mužům v historii a současné ovlivnění genderovými stereotypy. Stěžejní část práce je zaměřena na přítomnost genderu a na genderové stereotypy v rámci vzdělávání. Výzkumná část práce se věnuje konkrétním projevům genderových stereotypů a výukovými metodami k jednotlivým pohlavím v práci pedagogů a pedagožek na druhém stupni základní školy. Jako metodu výzkumu práce využívá kvalitativní analýzu dat, získaných formou semistrukturovaných rozhovorů s učiteli a učitelkami na druhém stupni základní školy.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Gender, pohlaví, rovné příležitosti mužů a žen, genderové stereotypy, gender ve škole, výukové metody.

ANNOTATION:

The bachelor thesis deals with gender matters in school. Its aim is to analyse the gender stereotypes that affect the pedagogical work of the teachers. In the theoretical part, it defines the key term, i. e. the gender, and it introduces the gender matters. It further highlights the equality of the approach to the women and men in the history and the current impact of the gender stereotypes. The central part focuses both on the presence of the gender and on the gender stereotypes in the field of the education. The research area of the thesis examines the specific expressions of the gender stereotypes and the teaching methods used by lower secondary school staff in their approach to the individual sexes. The method of the research is the qualitative analysis of the data that were gained through the form of semi-structured interviews conducted with the lower secondary school teachers.

KEYWORDS:

Gender, sex, male-female equal opportunities, gender stereotypes, gender in school, teaching methods.

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Základní pojmy genderové tematiky	11
2.1 Gender.....	11
2.2 Pohlaví	12
2.3 Biologický determinismus	12
2.4 Rodová role.....	12
2.5 Genderová role.....	13
2.6 Gender studies.....	13
2.7 Stereotyp	14
3 Oblasti genderové problematiky	15
3.1 Role mužů a žen ve společnosti.....	15
3.2 Rovné příležitosti mužů a žen z historického hlediska.....	15
3.3 Rovné příležitosti – gender mainstreaming	17
4 Ontogeneze jedince z pohledu gender	18
4.1 Jedinec v prenatálním období	18
4.2 Jedinec v novorozeneckém období	18
4.3 Jedinec v batolecím období.....	18
4.4 Jedinec v předškolním věku.....	19
5 Gender a škola	20
5.1 Škola a vzdělávání	20
5.2 Gender ve škole	21
5.3 Kurikulum.....	22
5.4 Feminizace učitelství	23
5.5 Genderová rovnost ve vzdělávání.....	23
5.6 Genderově citlivá výchova	24
5.7 Gender a hodnocení	24
5.8 Pedagogická komunikace	25
5.9 Gender v učebnicích	26
5.10 Školní výkony žáků a žákyň	27
6 Praktická část	28
6.1 Cíl výzkumu.....	28
6.2 Prostředí výzkumu	28
6.3 Výzkumný vzorek.....	28
6.3.1 Základní informace o respondentech a respondentkách:	29
6.4 Metoda výzkumu	30

6.5. Způsob zpracování výsledků získaných z rozhovorů	30
6.6 Základní výzkumná otázka:	30
6.6.1 Specifické výzkumné otázky:	31
7 Analýza výzkumných dat získaných prostřednictvím rozhovorů s respondenty a respondentkami	32
7.1 Genderové stereotypy ve společnosti	32
7.1.1 Charakteristika muže a ženy:	32
7.1.2 Typické role	33
7.1.3 Členění povolání a názor společnosti	35
7.1.4 Ovlivnění vzdělávací příležitosti typickými rolmi:	36
7.2 Vliv školy, učitelů a učitelek při utváření genderových stereotypů	37
7.2.1 Genderové stereotypy a jejich ovlivnění výuky	37
7.2.2 Rozdíly z hlediska vzdělávání chlapců a dívek, jejich studijní předpoklady	38
7.2.3 Vliv školy a učitele či učitelky na vytváření genderových stereotypů	39
7.3 Konkrétní projevy genderových stereotypů ve výuce	40
7.3.1 Učební styly u jednotlivých pohlaví:	40
7.3.2 Učebnice a jejich korektnost	41
7.3.3 Výukové metody a rozdíl, když učíte pouze jedno pohlaví	42
7.3.4 Komunikační prostředky a odlišné výukové metody	43
7.3.5 Názor rodičů a společnosti:	43
7.4 Samostatné reakce na toto téma:	44
8 Výsledky výzkumu	46
8.1 Uvědomují si učitelé a učitelky genderové stereotypy ve společnosti?	46
8.2 Jak vnímají učitelé a učitelky vliv školy a jejich výuky na utváření a reprodukci genderových stereotypů?	47
8.3 Jaké jsou konkrétní projevy genderových stereotypů ve výuce dotazovaných učitelů a učitelek?	47
8.4. Shrnutí výsledků	48
9 Diskuze	49
10 Závěr	50
Použitá literatura	52
Internetové zdroje	53
Příloha 1	54

Motto 1.:

„The first question we usually ask new parents is: ‚Is it a boy or a girl?‘. There is a great answer to that one going around: ‚We don’t know; it hasn’t told us yet.‘

Personally, I think no question containing ‚either/or‘ deserves a serious answer, and that includes the question of gender.“

Kate Bornstein

Motto 2.:

„V době koedukovaného vzdělávání žáků ze strany učitele není a nesmí být žádný rozdíl ve věcném obsahu vzdělávání. Studijní předpoklady a nadání jsou projevem individuality nikoliv pohlaví. Kde však vidím patrný rozdíl, je metoda. Chlapci se učí, aby byli milováni. Dívky se učí, protože jsou milovány. Pokud tento fakt pedagog respektuje, a dokonce akceptuje, že ke stejnému cíli lze dojít rozdílnými cestami, dělá svoji práci správně.“

Respondent praktické části bakalářské práce

1 Úvod

Ve vývoji společnosti se gender projevoval už od počátku. Pevně ukotvené představy byly postupně zkoumány a přehodnocovány. Otázky týkající se genderové problematiky byly až do začátku 19. stol. zodpovídány s odkazem na Bibli. V ní čteme, že Bůh stvořil muže a ženu jako rozdílné bytosti a každá z nich má jiné poslání a postavení. Rozdílnost si uvědomujeme už na základě biologické stavby těla muže a ženy, zároveň si uvědomujeme rozdíly i na sociální úrovni a právě z ní vychází genderové role a stereotypy.

Pravidla a normy se učíme už od útlého dětství v rámci socializace. Škola je jedním z velmi významných faktorů, které ovlivňují naši osobnost. Zde se po rodičích setkáváme s našimi vzory, s lidmi, kteří ovlivňují naše postoje. Rovnocennost práv bez ohledu na pohlaví je jedním z klíčových pilířů společnosti.

Ve své bakalářské práci na téma „Gender a škola“ se budu zabývat problematikou genderu z pohledu učitelů a učitelek na druhém stupni základní školy. V teoretické části bakalářské práce na základě prostudované odborné literatury vymezuji pojem gender a další termíny spojené s genderovou problematikou. Dále představuji role ve společnosti, genderové stereotypy a postoje. Nejvíce prostoru věnuji genderové problematice v oblasti vzdělávání. Konkrétně se zabývám například výukovými metodami, genderově citlivou výchovou nebo korektností učebnic. Ve své bakalářské práci jsem zkoumala problematiku genderu, jeho stereotypy a citlivost ve výchově u vyučující na druhém stupni základní školy. Zajímalo mě, nakolik si uvědomují ovlivnění sebe sama genderovými stereotypy a následnou reprodukci směrem k žákům. Zjišťování jejich postojů probíhalo pomocí semistrukturovaného rozhovoru. Získaná data byla následně transkribována.

2 Základní pojmy genderové tematiky

2.1 Gender

Anglický výraz gender znamená v doslovném překladu do češtiny „rod“, tj. mužský a ženský rod. Často ale zůstává nepřeložen kvůli tomu, že český jazyk nemá vhodný ekvivalent. V psychologickém slovníku je gender definován jako „rod, pohlaví; termín v poslední době hojně užívaný při diskusích o mužských/ženských odlišnostech, identitě, soc. rolích apod.“ (Hartl, 1993, str. 58)

Anglický termín gender bývá bez překladu užíván i v česky psané literatuře. Je to patrně následek medializace prostřednictvím pražské nadace „Gender studies“. (Janošová, 2008)

Gender bývá chápán jako sociálně utvářený soubor vlastností, chování, zájmů apod. Tento soubor je pak společností spojován s obrazem muže nebo ženy. Historický vývoj dokazuje tuto sociální podmíněnost, jinak by zůstal obraz muže a ženy v rámci vývoje neměnný. (Smetáčková, Vlková, 2005)

Lenderová podotýká, že „pohled, ‚gender‘, zabírá obě pohlaví a rozdíly mezi nimi a většinou osciluje mezi dvěma póly: buď vnímá tyto rozdíly jako propastné, absolutní, nebo je naopak považuje za původně nepatrné, uměle vypěstované výchovou“. (Lenderová, M. 1999, str. 6.)

Podle Fafejty „termín gender vznikl pro odlišení přirozených vlivů pohlaví a sociálních odlišností mezi mužem a ženou. Gender je sociální konstrukt a teoreticky jich může být nekonečně mnoho. Existenci genderu si neuvědomujeme. Bereme v potaz pouze biologické pohlaví a spojujeme jej s určitými institucemi, rolemi, identitami, aniž bychom si uvědomovali, že tato spojení jsou sociálně konstruována. (Fafejta, M, 2004, str. 29, 31)

Britská socioložka Ann Oakley pak ze sociologického hlediska označuje gender za: „Sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich

závaznost či determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami.“ (Oakley, 2000, str. 11–12)

2.2 Pohlaví

Anglický pojem sex se do češtiny překládá jako pohlaví, pohlavní styk, sexualita a další. Vyjadřuje rozdíly, které dělí jednotlivce do dvou skupin – muži a ženy. Jedná se o rozdíly na biologické úrovni, ale zabývá se i způsobem chování. V biologii se ale kromě rozdílnosti dokládá i jednota mužského a ženského těla. (Oakley, 2000)

2.3 Biologický determinismus

Biologický determinismus odvozuje genderovou rozdílnost od pohlavních rozdílů mezi muži a ženami – protože mají muži a ženy jiné pohlavní orgány, jsou z podstaty rozdílní a z těchto rozdílů vyplývá i jejich rozdílné postavení ve společnosti. Biologický determinismus nás tedy mimo jiné ujišťuje, že společenské nerovnosti jsou přirozené, že za ně není nikdo zodpovědný a že snahy o jejich zmenšování by šly proti naší biologické podstatě, proti přírodě. (Pavlík, In: Příručka, Smetáčková 2007)

O biologické teorii genderu hovoří ve své publikaci Lippa. Zabývá se fyzickými znaky jednotlivých pohlaví a evolučními procesy, o kterých říká, že: „Ačkoliv mají evoluční teorie mnoho co říci o pohlavních rozdílech ve strategiích výběru partnera, péči o potomky a dalším sociálním chování, obecně toho moc neříkají o individuálních rozdílech v maskulinitě a feminitě.“ (...) „Jiný evoluční názor na individuální rozdíly spočívá v tom, že jednoduše představují náhodný šum v evolučním procesu (Markow, 1994; Moller & Swaddle, 1998). Vývoj jednotlivých mužů a žen může být vychýlen nesčetnými biologickými i enviromentálními faktory: venkovní teplotou, infekčními činiteli, imunologickými reakcemi, mateřským stresem a z toho plynoucí hormonální hladinou, vystavením chemickým látkám atd.“ (Lippa, 2009, str. 139)

2.4 Rodová role

„Rodová role je souhrnem představ o tom, jací muži a ženy ve skutečnosti jsou, i popisem obecně sdílených přesvědčení o tom, jací by muži a ženy měli být. Obsahem rodové role jsou projevy a zájmy, které souvisí s vědomím příslušnosti ke skupině mužů či žen.“ (Janošová, 2008, str. 41)

V této roli se jedná o to, kým se jedinec cítí být, i to, jak chce být vnímán ostatními. Maskulinní a femininní projevy mohou odpovídat, ale také mohou být v naprostém rozporu s jeho pohlavní příslušností. (Janošová, 2008)

2.5 Genderová role

Genderové role jsou: „Soubor předpisů a norem očekávaných v jednání a chování žen a mužů, které jsou předávány a zachovávány procesem socializace a které jsou do značné míry stereotypně vymezeny, k čemuž přispívá fakt, že jsou vnímány jako biologicky dané.“ (Gender, rovné příležitosti a výzkum, 1/2000, str. 2)

Genderové role prošly vývojem. První fází je teorie člověka-lovce. Samice se musely starat o bezbranná mláďata, a tak se živiteli stali pouze samci. Na druhou stranu ale toto postavení vedlo k rozložení rolí v boji o přežití a právě tady nacházíme základy ochrany žen a dětí.

Další vývojová teorie se zabývá prvními hmotnými nástroji, mezi které patří nosítka vyráběná ženami, které byly aktivní ve sběru potravy. Tyto ženy ale nežily v patriarchátu, ale ve skupinách tvořených převážně matkami.

Tyto teorie opomíjí otázku mocenských vztahů. Zabývají se pouze učením nových rolí. (Curran, 2005)

2.6 Gender studies

Termín „Gender studies“ – v češtině genderová studia se dále nepřekládá. Výraz „rodová studia“ by nebyl zcela přesný. Jedná se o odbornou vědeckou disciplínu, která se zabývá studiem kulturních a společenských vztahů mezi pohlavími.

Gender studies se zabývají sledování a interpretací dat o rozdílech a zvláštnotech obou pohlaví. Dále vytváří sociální senzitivitu a kultivaci analytické schopnosti z pohledu gender v sociálních a kulturních otázkách.

V České republice se gender začal studovat v roce 1998 založením Centra genderových studií na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Mezi jednu ze zakladatelek patří socioložka Jana Šiklová. Velká část výuky genderových studií pak byla přesunuta na Fakultu humanitních studií Univerzity Karlovy, kde následně vznikla Katedra genderových studií. (Kovářová, 2008)

2.7 Stereotyp

Společně s pojmem gender – rod – hovoříme o rodových stereotypech. „Stereotypy jsou apriorní představy o povahových rysech, způsobech chování a zvycích příslušníků určité skupiny, aniž by byla brána v potaz individualita jejích členů, jejich konkrétní životní situace atp.“ (Janošová, 2008, str. 27).

Mezi základní vlastností stereotypů patří to, že je nezískáváme na základě osobní zkušenosti. Jsou získávány verbálním nebo neverbálním přenosem od ostatních příslušníků společnosti. (Janošová, 2008)

„Stereotypy představují zjednodušené, komplexnost potlačující, či dokonce iracionální pojetí skutečnosti. Stereotypy regulují názory a chování lidí, a to způsobem, který má obvykle systémový charakter. Změna stereotypu je proto velmi obtížná. Nabourání stereotypu totiž vede ke změně ideové i organizační struktury společnosti.“ (Smetáčková, Vlková, 2005, str. 80)

Stereotypy napomáhají ke srozumitelnosti sociálního světa. Slouží jako orientační nástroj při poznávání něčeho nového. Právě dosazením stereotypu dosazujeme nové informace mezi starší, již známé. Pomocí využití stereotypů je možné alespoň částečně očekávat reakci druhých a tak předejít nedorozumění. (Janošová, 2008)

Je třeba zdůraznit, že ovlivňování našeho jednání genderovými stereotypy není vědomé. Podle Fiskeho (In: Lippa, 2009) „řada výzkumů ukázala, že naučené a zažité stereotypy, a genderové stereotypy jsou pravděpodobně ty nejzakotvenější a nejzažitéjší, které vůbec máme, mohou začít (tedy mohou být spuštěny) nenápadnými podněty, jichž si vůbec nemusíme být vědomi“ (str. 254).

Další problematikou u genderových stereotypů je představa, že ženy jsou snadněji manipulovatelné, aby se takto chovali, než ovlivnění mužů ženami. Lippa tuto představu vysvětluje následovně: „Muži podněcují ženy, aby se chovaly genderově stereotypně obzvláště proto, že zastávají sexističtější názory než ženy. Ženy jsou navíc citlivější vůči neverbálním podnětům než muži, a proto lépe chápou partnerova očekávání. Ženy zřejmě cítí potřebu přizpůsobovat se mužským dominantním stereotypů více z toho důvodu, že většinou zastávají nižší pozice v zaměstnání než muži.“ (str. 256)

3 Oblasti genderové problematiky

Následující kapitola zahrnuje vybrané části genderové problematiky. Zabývá se postavením mužů a žen ve společnosti a historickým vývojem rovných příležitostí pro obě pohlaví.

3.1 Role mužů a žen ve společnosti

S otázkou genderových stereotypů přímo souvisí problematika role mužů a žen ve společnosti. Každá společnost tyto role rozlišuje, stejně tak je podle pohlaví rozlišována výchova potomků. V dřívější době bylo přirozenější vzájemné doplňování. Ženy se staraly o domácnost a výchovu, muži pak pracovali a přinášeli domů peníze. V současné emancipační době se ale dochází k situacím, kdy je možné, aby žena vydělávala víc peněz a muž zůstával doma s dětmi. Tato „moderní“ situace vede k individualizaci společnosti a změně tradic.

I přes tuto skutečnost ale obě skupiny stále primárně volí práci, která je společností přijímána za typickou. Tak například ženy vyhledávají práce administrativního či pedagogického typu, muži spíše v oblasti technické. Děje se tak i přes to, že obě skupiny mají pro obě činnosti stejné predispozice. (Janošová, 2008)

3.2 Rovné příležitosti mužů a žen z historického hlediska

Všichni jsme součástí společnosti, která nás ovlivňuje a kterou ovlivňujeme my sami. Společnost prochází neustálým vývojem a posouvá se i postavení jednotlivých pohlaví. Proměnu pohledu na muže a ženu můžeme sledovat například na náboženství. Zatímco zpočátku byla za dárkyni života považována žena, postupným vývojem docházíme k mužské dominanci. Ženská dominance zůstává pouze v Římskokatolickém náboženství – u uctívání Marie, matky Ježíše Krista. Judaismus potlačil dominantní postavení žen a odvolává se na druhotné stvoření ženy, jak to čteme v první knize Mojžíšově: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem božím, jako muže a ženu je stvořil.“ (1, 27) „I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber, utvořil z žebra ženu a přivedl ji k němu.“ (2, 21-22) Křesťanství staví vztah ženy a muže na rodině. Ženy mají v tomto vztahu postavení nižší. V listě sv. Pavla Efezským je psáno: „V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak

ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům.“ (5, 21-24) Je ale vhodné podotknout, že v křesťanském vztahu je velký důraz na lásku, a to nejen k Bohu, ale i vzájemnou mezi lidmi.

Při uvádění mezníků podstatných pro vztah žen a mužů nacházejí při zkoumání genderových systémů Rubin, Thorne (In: Renzetti, Curran, 2005) v každém historickém období prolínání tří základních linií:

- „sociální konstrukce genderových kategorií na základě biologického pohlaví
- dělba práce na základě pohlaví, tedy skutečnost, že jednotlivcům jsou svěřovány určité úkoly v závislosti na jejich pohlaví
- společenská regulace sexuality, v jejímž rámci jsou některé formy vyjadřování sexuality odměňovány a jiné trestány“ (str. 21)

V pravěku byl posvátný vztah mezi ženou a dítětem, což zajišťovalo ženám dobré společenské postavení. Matriarchát byl ale nahrazen rodovým zřízením s nadvládou mužů – patriarchátem. Ženy se v průběhu historie snažily o zlepšení svého postavení, ale k výrazné proměně nedošlo ani v době osvícenství. Během Velké francouzské revoluce byla dokonce popravena Olympe de Gouges, stoupenkyně za občanská práva žen. Ve své promluvě vztáhla na ženy heslo: rovnost, volnost, bratrství. Důvodem k rozsudku smrti se stalo zpronevěření se ženské roli. (Decarli Valdřová, 2004).

První vlna feministického hnutí nastoupila až v první polovině 19. století. Základním požadavkem bylo volební právo či právo rozhodovat sama za sebe. Tato vlna byla zastavena nástupem fašismu a druhou světovou válkou. Další vlna feministického hnutí přišla až po ní, kdy se hovořilo zejména o diskriminaci žen na pracovním trhu či právu na potrat. Třetí vlna pak proběhla v počátku 90. let 20. století.

Renzetti, Curran (2005) uvádějí, že „i přes rozmanitost názorů, které spadají pod hlavičku feminismu, existují myšlenky a principy, které jsou všem feministickým perspektivám společné. Právě spojení těchto jednotlivých motivů s diverzitou zájmů a důrazů v rámci feminismu podtrhuje jeho užitečnost jakožto vědeckého paradigmatu. (...) Můžeme tedy uzavřít, že feministické paradigma jako celek poskytuje široký a plodný rámec pro zkoumání genderu a genderové nerovnosti“ (str. 58).

Genderová rovnost má za cíl umožnit svobodné rozvíjení osobních schopností bez ovlivnění genderovými rolemi. Proto je důležité stejné hodnocení a posuzování potřeb žen a mužů.

3.3 Rovné příležitosti – gender mainstreaming

Gender mainstreaming je postup automaticky zahrnovaného požadavku na vytvoření a zachování rovných příležitostí pro muže a ženy do každé veřejně správní činnosti.

Úmluva OSN o zákazu všech forem diskriminace žen ze čtvrté světové konference o ženách v Pekingu obsahuje sedm prioritních oblastí včetně prostředků k vyrovnání existujících rozdílů mezi muži a ženami:

- „prosazování principu rovnosti mužů a žen jako součástí politiky vlády – právní zabezpečení předpokladů rovnosti mužů a žen a zvyšování úrovně právního povědomí
- zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě
- vyrovnávání sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny
- zohledňování žen z hlediska jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností
- potlačování násilí páchaného na ženách
- sledování a vyhodnocování účinnosti uplatňování principu rovného postavení žen a mužů“ (Kroupová, Šotolová, 2004, str. 69)

Česká republika je spojená smlouvami s Evropskou Unií. Usiluje o zajištění rovného postavení mužů a žen, a proto také domácí legislativu doplňuje o chybějící právní normy. (Zemková, 2009)

4 Ontogeneze jedince z pohledu gender

Před otázkou genderu ve škole je vhodné se zaměřit na otázku ontogeneze jedince z pohledu gender v období od prenatálního do předškolního věku. Už v tuto dobu je možné sledovat socializační rozdíly, počáteční rozvoj pohlavní identity i vztahy s vrstevníky.

4.1 Jedinec v prenatálním období

Život jedince začíná početím. Již v prenatálním období dochází k působení pozitivních i negativních vlivů a rozhoduje se, zda bude jedinec mužem či ženou, jaké budou jeho predispozice i fyzické proporce.

4.2 Jedinec v novorozeneckém období

Narozením dítěte dochází k velmi silnému psychosociálnímu vlivu. Právě v tuto chvíli dochází k prvnímu pomyslnému mezníku v genderovém vnímání člověka.

„Od tohoto okamžiku se o dítěti nehovoří jako o miminku, ale jako o chlapečkovi nebo holčičce. Pohlaví je první determinantou, která ovlivňuje sociální vlivy na novorozence. Od samého začátku se liší i výchova a prostředí malé holčičky či chlapečka. Jedná se například o oblečení a jeho barvy, o druh hraček, vybavení dětského pokoje i o nestejně množství různých podnětů, které rodiče nabízejí svým potomkům. Je zřejmé, že socializace dítěte směrem k odpovídající chlapecké či dívčí roli má své počátky prakticky v okamžiku narození. Dochází k ní daleko předtím, než si dítě začne uvědomovat svoji identitu a daleko předtím, než se u dítěte mohou vyvinout jakékoli vnitřní motivy k jejímu přijetí.“ (Janošová, 2008, str. 91)

4.3 Jedinec v batolecím období

V tomto období se začíná projevovat vliv rodičů na vytváření typických rolí. Dítě dostává první hračky, které přísluší jeho pohlaví. Dívky si hrají s panenkami, chlapi s autíčky a stavebnicemi. Chlapci se projevují průbojněji než dívky a mají dříve potřebu samostatnosti, zatímco dívky více vyžadují pozornost rodiče a více zůstávají s rodinou. U batolat i dětí předškolního věku kladou zejména otcové větší důraz na genderovou roli. U chlapců podporují statečnost a soutěživost, u dívek ženskost a citlivost. (Janošová 2008)

4.4 Jedinec v předškolním věku

Dítě si už od útlého věku osvojuje vzorce chování, které vidí okolo sebe. Má představu o vztahu mezi rodiči, kterou později promítá do vlastních partnerských vztahů. V tomto období jedinec začíná přejímat zvyky a projevy chování od vrstevníků. Začíná si uvědomovat výhody i nevýhody mužů a žen. Preferují společnost svého pohlaví. Vliv mateřské školy je zásadní, je ale nevýhodou, že vyučující jsou zde skoro výhradně ženy. Tato absence mužského vzoru pak často přetrvává i na základní škole. Dalším problémem jsou pak kroužky, které jsou cíleny spíše na dívky, ať už se jedná o kroužky tance, výtvarné nebo kroužky zpěvu. Výuka sportu nebo technických dovedností, která by se dala označit za primárně maskulinní, se v předškolním věku prakticky nevyskytuje. V tomto období se také začínají vyskytovat první dětské lásky, které jsou dalším krokem k přátelství mezi chlapcem a dívkou. Zároveň narůstá zájem o zkoumání fyzických rozdílů, který postupně slábne v případě, že dítě získá dostatečné odpovědi.

5 Gender a škola

Gender se ve škole projevuje v komunikaci, pedagogickém hodnocení nebo ve studijních předpokladech. Škola utvrzuje pohled společnosti na to, co je femininní a co maskulinní. Toto rozdělení se často zakládá na genderových stereotypech. Demokratická škola má za cíl vyrovnávání těchto stereotypů, proto je dobré položit si otázku, nakolik si jsou učitelé a učitelky vědomi svého vlivu na žáky a své vlastní stereotypnosti. Následující podkapitoly se zabývají funkcí školy a jednotlivých rovin genderu ve škole.

5.1 Škola a vzdělávání

Školní vzdělávání je nezbytné pro každého jedince. Seznamuje nás s kulturou a společností, ve které žijeme. Existují v ní určité mechanismy, které jsou podmínkou pro to, aby se člověk stal právoplatným členem společnosti. Mezi tyto mechanismy patří například povinná školní docházka, ale i různá osvědčení – např. maturitní zkouška. Učitelé, kteří žáky a žákyně provádí vzdělávacím procesem, mají velký vliv zejména v oblasti sociální a v osobnostním vývoji. O nutnosti školního vzdělávání se vyjadřuje Smetáčková: „Škola je v současné době institucí s klíčovým významem jak pro život jednotlivce, tak pro život společnosti. Jejím prostřednictvím si společnost zajišťuje kontinuitu – každá nová generace je ve škole jednotně učena zvyklostem. Kdyby tomu tak nebylo, existovala by ve společnosti jen nízká míra konsenzu, neboť hodnoty a normy vyznávané jejími jednotlivými členy by se výrazně lišily.“ (Smetáčková, 2005, str. 73)

Škola má ale i řadu dalších funkcí, které ovlivňují vývoj člověka. Kromě osobnostního a sociálního rozvoje zde získáváme řadu znalostí a zkušeností, které se týkají osobního i později pracovního života. Konkrétní funkce školy zmiňuje Ivo Syřiště:

1. Výchovně vzdělávací: škola připraví budoucí pokolení v oblasti vědomostí, dovedností, návyků a případně postojů.
2. Etická: škola bude určitým způsobem vštěpovat nebo vytvářet etické hodnoty.
3. Enkulturační: škola připravuje pro určitou kulturu a pomáhá vytvářet určitý obraz světa.
4. Ochranná: škola by měla být bezpečným prostředím.

5. Časově organizační: Jde především o vytvoření vhodných pracovních návyků a návyků v hospodaření s časem.

6. Integrovaní: škola integruje vědění a zařazuje poznatky do souvislostí, snaží se o jazykovou integraci (děti migrantů).“ (Syřiště In: Bendl, 2008, str. 51)

5.2 Gender ve škole

Problematika genderu se ve škole týká osobnostních charakteristik, které jsou přisuzovány ženám a mužům, ale i toho, jak fungují vztahy mezi nimi, jak jsou zde reprodukována společenská postavení žen a mužů. Díky této skutečnosti pak i nevědomě nahlížíme na věci jako na „ženské“ a „mužské“. Gender hraje významnou roli v komunikaci. Ta se týká nejen kolektivu žáků, ale i učitelů. Ani přes snahu učitelů se nevyhneme genderově nekorektním situacím. Tak je to například u využití genderového maskulina u oslovení „žáci“, které je zřídka doplněno na „žákyně a žáci“. (Smetáčková, 2007)

O podpoře genderových stereotypů při výuce hovoří ve svém článku „Gender a škola“ Markéta Kadlecová: „Učitelé a učitelky podporují genderové stereotypy například tím, že oceňují jiné chování a aktivity u dívek a jiné u chlapců a podporují je v jiných činnostech. U dívek je pozitivně hodnocena a chválena pořádnost, jsou podporovány jejich verbální schopnosti či starost o druhé. V chlapcích je naopak povzbuzována soutěživost či technické dovednosti a je jim tolerována nepečlivost, zapomnětlivost apod. Vedle chování vyučujících jsou stereotypy reprodukovány i celkovým pojetím předmětů, učebnicemi a učebními materiály. To, co a jakým způsobem se děti ve školách učí, není objektivně danou realitou, ale sociálním konstruktem a odráží to naše nastavení společnosti a pojetí světa včetně genderových rolí.“ (Kadlecová, 2006)

Výrazný vliv působící na formování osobnosti mají vrstevníci. Toto působení se projevuje negativními reakcemi například při výběru genderově netradičního zájmového kroužku, nebo u přílišné snaživosti chlapců při výuce. (Smetáčková, 2007)

Gender ve škole existuje v pěti různých rovinách:

- V rovině oddělení úkolů a fyzického prostoru: týká se to například rozdělení šaten na chlapecké či dívčí nebo tradičního zadávání úkolů jako například oprava lavic chlapcům, či starost o nástěnku dívkám.

- V rovině konstrukce symbolů a představ: vysvětlují a podporují oddělení činností podle genderu. Tyto představy v nás utvrzují samozřejmost rozdělení výše zmiňovaného prostoru i úkolů.
- V rovině formálních i neformálních pravidel komunikace: v této rovině je očekáváno od mužů i žen tradiční chování v souladu s pohlavím.
- V rovině osobní identity členů a členek organizace: jedinec by měl mít osobní identitu v souladu s očekáváním ostatních členů organizace, aby nedocházelo ke konfliktům.
- V rovině principů života v organizaci: principy vedou členy a členky k určitému chování a jsou vyjádřeny např. v podobě školních nebo klasifikačních řádů. (Dolníčková, 2007)

Role žáka a žákyně by měla zůstat neutrální. Janošová (2008) uvádí, že „v praktickém životě se však ukazuje, že aspekt rodu hraje ve škole, podobně jako v jakýchkoli jiných společenských podnicích, významnou roli. Gender je faktorem, který ovlivňuje nejen školní úspěšnost dítěte, ale i jeho vztah ke škole jakožto k instituci, jež je pro jeho profesní stránku v příštích letech rozhodující“ (str. 147).

5.3 Kurikulum

Kurikulum patří mezi hlavní nástroje genderové socializace a rozlišujeme jej na formální a neformální. Do formálního kurikula řadíme učivo a učebnice, do neformálního pak poměr žen a mužů mezi vyučujícími, frekvenci a obsah kontaktů vyučujících a žáků/žákyně a organizace školních činností. (Smetáčková, Vlková, 2005)

„Neformální kurikulum představuje všechny skryté obsahy, formy a praktiky, které nejsou bezprostředním cílem školního vzdělávání, ale přesto jsou v jeho rámci realizovány. Jejich vliv na žákyně a žáky je velmi silný a může být nebezpečný, protože mu vyučující ani studující nevěnují záměrnou pozornost. Platí tedy, že pokud je smýšlení vyučujících zatíženo stereotypy, budou se pravděpodobně odrážet v neformálním kurikulu.“ (Jarkovská, In: Smetáčková, 2006)

5.4 Feminizace učitelství

Na základních školách tvoří ženy více než dvě třetiny vyučujících. Tento nepoměr se ale postupně mění. Zatímco v mateřských školách je podíl pracujících žen výrazně nejvyšší, postupně přes základní a střední školy se toto zastoupení mění a na vysokých školách dominují učitelé – muži.

V současné době hovoříme o feminizaci školství. Podrobněji se k němu vyjadřuje ve své publikaci Smetáčková: „Povolání, ve kterém mají ženy převažující zastoupení, je nazýváno feminizovaným. Obvykle se za feminizované povolání označuje to, kde ženy tvoří více než dvě třetiny všech pracovníků a pracovníc. Bylo zjištěno, že povolání, kde začínají převažovat ženy, mění své charakteristiky. Feminizované povolání obvykle ztrácí společenskou prestiž a snižuje se množství finančních prostředků, které jsou dané oblasti poskytovány, včetně průměrné mzdy. Dále dochází k poklesu profesionálních standardů a rozvolňují se pracovní nároky. To zpětně způsobuje zhoršování pracovních podmínek. Tento proces byl opakovaně popsán ve vztahu k učitelství.“ (Smetáčková, Vlková, 2005, str. 73)

5.5 Genderová rovnost ve vzdělávání

Vzdělání hraje velkou roli ve vývoji každého jedince. Umožňuje pracovat se svou situací, ať už ji změnit, nebo naopak tuto pozici fixovat. U otázky genderové rovnosti je vzdělání klíčovou oblastí, neboť se zabývá způsoby přenosu norem chování, znalostí a dovedností ve společnosti. Nováková ve své publikaci uvádí zásady působení těchto institucí: „Zcela zásadním je požadavek, aby systémy vzdělávání a veškeré prvky těchto systémů (učitelé, školy, učebnice, výzkumné instituce atd.) byly ve stejné míře využívány jak dívkami, tak i chlapci a aby tyto systémy dbaly o zrušení existující genderové hierarchie. Cílovou skupinou by měli být též profesionálové z médií, neboť ti mají velmi silné postavení při reprodukci a upevňování norem chování a dovedností“ (Nováková, 2002, str. 25-26)

Právě tento přístup napomáhá společnosti k předcházení stereotypům. Zmíněné genderové hierarchie jsou ale v dnešní době pevně danou součástí společnosti. Kromě rovného přístupu obecně je potřeba se zejména na druhém stupni základní školy zaměřit na genderovou rovnost při výběru oboru, který chce žák/žákyně dále studovat. Podle Jarkovské, Liškové, Šmídové a kol. (2010) „obor vzdělání silně ovlivňuje

pozdější postavení na trhu práce. Pokud se většina žen a mužů od dětství vzdělává v genderově typických oborech, je pravděpodobné, že skončí v typicky ženských či mužských zaměstnáních“ (str. 67).

Škola, která má za cíl vychování člověka pro společnost, musí zprostředkovat roli žáka/žákyně jako genderově neutrální. Janošová (2008) uvádí, že „v praktickém životě se však ukazuje, že aspekt rodu hraje ve škole, podobně jako v jakýchkoli jiných společenských podnicích, významnou roli. Gender je faktorem, který ovlivňuje nejen školní úspěšnost dítěte, ale i jeho vztah ke škole jakožto k instituci, jež je pro jeho profesní stránku v příštích letech rozhodující“ (str. 147).

Kromě těchto genderově typických oborů existují i další oblasti, ve kterých může dojít ke stereotypům. Učitelé často věnují více pozornosti chlapcům, ti jsou také pravidelněji opravováni. Příčinou je chlapecká snaha o zviditelnění, která se projevuje například odpovídáním bez vyvolání. (Curran, 2005)

5.6 Genderově citlivá výchova

Podle Kucharské (2008) by „škola neměla dítěti přinést dlouhodobé strádání, frustraci, problémy, nýbrž radost z poznání, pocit dobře vykonané práce, začlenění do vrstevnické skupiny - to vše jako základ pro jeho další budoucnost“ (str. 104). Tento obecný přístup k dítěti je pak blíže specifikován právě z pohledu genderu.

5.7 Gender a hodnocení

Podle Smetáčkové: (2006) „dívky jsou v průměru statisticky významně hodnoceny lepšími známkami, ale jejich výkony jsou stereotypně zpochybňovány tím, že jsou vnímány jako „šprtání“, tedy memorování bez pochopení podstaty a logiky učiva. Dívky navzdory dobrým známkám dostávají negativní vzkazy o svých vlastních schopnostech a výkonech“ (str. 35)

Podle Jarkovské (2007) „dívky se někdy obávají příliš dobrých výkonů v matematice, fyzice nebo informatice, aby se nestaly méně atraktivní pro chlapce. Vyučující by si toho měli být vědomi a neměli by hned svalovat vinu za nedostatečné výkony na geny a mozkové buňky.“ (str. 17)

5.8 Pedagogická komunikace

Valdrová (In: Smetáčková, Vlková, 2005) vnímá v rámci pedagogické činnosti různá hlediska genderové zatíženosti:

- Posilování dělby mužské a ženské role, obrazu mužského a ženského světa: Jestliže je názor učitele takový, že vnímá rozdělení rolí na mužské a ženské, silně to ovlivňuje názory jeho žáků/žákyň. Posiluje to jejich vlastní genderové stereotypy.
- Klasifikace jako výsledek postoje vyučujícího k „mužskému“ či „ženskému“ zaměření předmětu: Vyučující známkuje to pohlaví, u něhož se domnívá, že k předmětu nemá nadání nebo že znalosti konkrétního oboru nebude potřebovat.
- Pochvaly: Dívky jsou chváleny za svědomitost a píli, chlapci za originalitu řešení.
- Napomenutí, kárání, tresty: Často se setkáváme se situací, kdy jsou mnohonásobně častěji napomínáni chlapci z toho důvodu, že mají větší tendenci na sebe upozornit. U dívek se předpokládá, že jejich chování bude tišší.
- Sexuální podtext kontaktu mezi vyučujícími a studujícími: Při hodnocení výkonů a chování studujících se někteří vyučující nechají ovlivnit například vzhledem nebo vyzývavým způsobem oblékání.

V dnešní době, kdy jsou třídy koedukované, se nestačí zaměřit na stejnou míru pozornosti k chlapcům a dívkám. V genderově citlivém přístupu jde především o zaměření na individualitu a rozdílnost žáků i žákyň. Nerovné zacházení jen podporuje tvorbu stereotypů a ovlivňuje tak například volbu jejich povolání. V zájmu rovného zacházení s pohlavími by vyučující měli:

- Oslovovat dívky adresně a individuálně – během vyučování i o přestávce.
- Zesílit pozitivní komentáře vůči dívkám.
- Dbát na vyvážené složení pracovních žakovských skupin.
- Nepřidělovat úkoly chlapcům a dívkám genderově zatíženým způsobem.

- Dívky vyvolávat stejně často jako chlapce, klást jim stejně důležité či obtížné otázky.
- Nesvazovat chlapce a dívky stereotypy.
- Otevřeně a pozitivně přijímat, když se chlapec nebo dívka chová „genderově netypicky“.
- Trénovat dívky i chlapce ve veřejném projevu.
- Připomínat příklady stavící na specifické životní zkušenosti chlapců a dívek.
- Podporovat kontakty a dohody mezi dívkami a chlapci.
- Podporovat chlapce v tom, aby se uměli šetrně přiblížit ostatním a byli si vědomi vlastních strachů a zranitelných míst. (Valdrová, in Smetáčková, 2006)

5.9 Gender v učebnicích

Škola si jako svůj hlavní společenský cíl klade předání poznatků o světě a díky nim dále působit na osobnost studentů. O neobjektivitě svědčí definice učiva, kterou nacházíme v publikaci Mgr. Ireny Smetáčkové: „(...)učivo je sociálním konstruktem. Výběr konkrétních faktů z jednotlivých oborů, které jsou předlohou školních předmětů, je prováděn arbitrárně. Je proto důležité, kdo a s jakým cílem učivo vybírá, neboť tato volba může podléhat genderovým stereotypům. (Smetáčková, 2005, str. 76)

Učivo obsažené v rámcovém vzdělávacím programu je převáděno do učebnic a právě v nich často nacházíme podlehnutí genderovým i jiným stereotypům. Jedná se o výběr učiva, ale i doprovodné ilustrace a jazyk. (Smetáčková, 2005)

Základní pravidla genderově korektní učebnice popisuje ve své bakalářské práci Zemková: „Dobré učebnice by dokonce měly genderové stereotypy nabourávat. Je důležité, aby ženy a muži byli prezentováni v širokém poli sociálních rolí (např. různé profese, domácí činnosti). S kvalitní učebnicí genderově nezátíženou úzce souvisí grafická ilustrace. Množství obrázků, které se věnují chlapcům/mužům a dívkách/ženám, by mělo být vyváжено. Také jazykové postupy by se měly vyvarovat genderové zatíženosti.“ (Zemková, 2009, str. 27)

Smetáčková a kol. ve své publikaci uvádějí, jak asi by měla korektní učebnice vypadat. Učebnice má být názorově otevřená a nahlíží na témata z různých úhlů

pohledů. Dále představuje všechna relevantní témata a nahlíží na ně s respektem. Ukazuje různé životní styly žen a mužů, nejen v tradičním pojetí. Využívá velké množství příkladů z různých oblastí různou měrou dívky i chlapce, nepoužívá nadměrně často generické maskulinum a vyhýbá se jazykovým klišé. (Smetáčková, 2005)

U některých předmětů je ale vyvarování se stereotypům velmi obtížné. Tak je tomu například u výuky dějepisu. Důvod je daný dřívějším postavením mužů a žen ve společnosti. Historie se zabývá spíše válečnými stavy a politikou, než obyčejným životem a činností žen. Navzdory tomu dnes dochází i k modernímu přístupu k výuce: „Vedle tohoto tradičního pojetí dějepisu se dnes v některých zemích dostává do popředí koncepce, která se přiklání více k historiografii. Prostřednictvím takové výuky se děti učí rozumět kulturně-historickým podmíněnostem běžného života a odnášejí si přesvědčení, že na každém, i na ženách a na minoritách, záleží.“ (Smetáčková, 2005, str. 77)

5.10 Školní výkony žáků a žákyň

Současné školství v České republice je koedukované, i tak nacházíme odlišný přístup zejména ze strany vyučujících. Původ rozdílného chování k jednotlivým pohlavím je dán obecnými genderovými stereotypy, které panují v naší společnosti.

„Komunikace vyučujících s žáky a s žákyněmi zahrnuje očekávání vůči nim, přímé a nepřímé jednání, hodnocení jejich výkonů a zpětnou vazbu na jejich projevy. Ve všech těchto oblastech může docházet k genderovému zatížení ve smyslu apriorně rozdílného přístupu k dívkám a k chlapcům, které se zakládá na přesvědčení, že schopnosti žen a mužů stejně jako jejich postavení ve společnosti jsou různé.“ (Smetáčková, 2005, str. 77)

Mezi stereotypy v této oblasti patří například přesvědčení, že dívky budou jevit větší zájem (a tím i dosahovat lepších výsledků) v oblastech jazykových či humanitních a chlapci budou preferovat spíše technické předměty. V důsledku toho pak vyučující působí na dívky jinak než chlapcům. Může se jednat o rozdílnou náročnost úkolů ale i odlišná kritéria při hodnocení. (Smetáčková, 2005)

6 Praktická část

6.1 Cíl výzkumu

Výzkum se zabývá na problematikou genderových stereotypů v práci učitelů na druhém stupni základní školy. Výzkum zjišťuje, jak učitelé a učitelky na druhém stupni základní školy vnímají genderové stereotypy, zdali jsou sami genderově stereotypní, zda si to uvědomují a nakolik se tento přístup projevuje v jejich práci.

6.2 Prostředí výzkumu

Výzkum jsem prováděla ve Veselé škole – církevní základní a základní umělecké škole v Praze. Tuto školu jsem si zvolila z důvodu svého zaměstnání na ní, které mi umožnilo kontakt s ostatními učiteli a usnadnilo provádění výzkumu.

Škola byla zřízena Arcibiskupstvím pražským v r. 1993 a je plně rovnoprávná se státními školami ve smyslu úrovně a platnosti výstupních znalostí žáků. Ve škole je v roce 211 žáků a žákyň. Škola má devět postupných ročníků, v každém jedna třída. Průměrný počet žáků a žákyň v jedné třídě na prvním stupni základní školy je 25 a na druhém stupni 22 žáků a žákyň.

Výuku zajišťuje deset pedagožek a čtyři pedagogové, což souhlasí s obecně uváděnou skutečností o feminizaci školství, zejména na základní škole. Průměrný věk učitelského sboru je 40 let.

6.3 Výzkumný vzorek

Vzorek výzkumného šetření tvoří šest respondentů, z toho tři učitelé a tři učitelky z druhého stupně základní školy. Pro výběr respondentů jsem použila metodu úzce zaměřeného účelového výběru. Výběr spočívá ve výběru informačně bohatých případů, které dále slouží hlubšímu studiu. Počet případů a jejich výběr závisí na účelu studie. (Hendl, 2005)

Respondenti a respondentky jsou vyučujícími na druhém stupni zvolené základní školy. Jejich jména i věk jsou změněny, aby byla zajištěna co nejvyšší anonymita. Jejich účast ve výzkumu byla dobrovolná.

6.3.1 Základní informace o respondentech a respondentkách:

Lucie: učitelka

Věk: 52

Aprobace: český jazyk, historie

Vyučuje: český jazyk, dějepis

Na základní škole pracuje už 20 let

Karolína: učitelka

Věk: 42 let

Aprobace: matematika

Vyučuje: matematika

Na základní škole učí 5 let

Petra: učitelka

Věk: 48

Aprobace: český jazyk, výtvarná výchova

Vyučuje: český jazyk, výtvarná výchova

Na základní škole učí 15 let

Lukáš: učitel

Věk: 52

Aprobace: fyzika, zeměpis

Vyučuje: fyzika, zeměpis

Na základní škole pracuje 12 let

Jaroslav: učitel

Věk: 27 let

Aprobace: občanská výchova, tělesná výchova

Vyučuje: občanská výchova, tělesná výchova

Na základní škole učí 3 roky

Martin: učitel

Věk: 35

Aprobace: přírodopis

Vyučuje: přírodopis

Na základní škole učí 8 let

6.4 Metoda výzkumu

Kvalitativní výzkum při výběru techniky sběru informací podle Dismana (2008) využívá zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a studium osobních dokumentů. Hendl (2005) mezi základní techniky řadí tyto: dotazování, pozorování a sběr dokumentů. Pro kvalitativní výzkum je typická vzájemná kombinace jednotlivých technik, nejčastěji je využíván rozhovor.

Pro sběr dat jsem si zvolila výzkumnou techniku semistrukturovaného rozhovoru.

Tato technika spadá do kvalitativního výzkumu. „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“ (Disman, 2000, str. 285)

Semistrukturovaný rozhovor je tazatelem veden podle předem připraveného návodu a průběžně usměrňován. Pořadí získávaných informací je volně dané a je možné využití doplňujících otázek. Vytvoření návodu k rozhovoru umožňuje vést rozhovor s lidmi více strukturovaně a ulehčuje následné zpracování. (Hendl, 2005)

Předem vytvořené otázky jsou otevřené a umožňují tak své doplňování. Slouží jako určité orientační body, na které tazatel navazuje reakcemi na odpovědi a pokládá doplňující otázky.

Na začátku každého rozhovoru jsem respondenty a respondentky upozornila, že jde o jejich dobrovolnou účast na výzkumu, který poslouží ke zpracování v rámci bakalářské práce. Rozhovory probíhaly na různých místech, například v budově školy nebo v kavárně.

6.5. Způsob zpracování výsledků získaných z rozhovorů

Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Na začátku je pozorování, sběr dat. Poté dojde k pátrání po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat a formulaci předběžných závěrů. Následně může dojít k dalšímu pozorování, výstupem pak jsou nově formulované hypotézy či nové teorie. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon a následně provedla transkripci do počítače.

6.6 Základní výzkumná otázka:

Jak vnímají učitelé a učitelky na druhém stupni základních škol genderové stereotypy ve výuce?

6.6.1 Specifické výzkumné otázky:

Uvědomují si učitelé a učitelky svoji genderovou stereotypnost?

Tato specifická otázka umožní odhalit vlastní postoje vyučujících k problematice genderu. V rozhovoru jsem zvolila následující témata týkající se genderových stereotypů ve společnosti.

Např.: Jak byste charakterizoval/la muže a ženu? V čem se podle Vás liší a v čem jsou stejní? Jak podle Vás charakterizuje muže a ženu naše společnost? Jak vnímáte členění povolání na mužská a ženská? Atd.

Jak vnímají učitelé a učitelky vliv školy a vyučujících při utváření genderových stereotypů?

Tato otázka mi umožní zjistit, nakolik si vyučující uvědomují svůj vliv při utváření a reprodukování genderových stereotypů. Otázky jsem zvolila např.: Jaký máte názor na existenci genderových stereotypů ve výuce? Jaký vliv má podle Vás při utváření genderových stereotypů škola a jaký učitel či učitelka? Atd.

Jak ovlivňují genderové stereotypy výuku dotazovaných učitelů a učitelek?

Tato otázka mi umožní odhalit konkrétní projevy genderových stereotypů v jejich práci. Tuto specifickou otázku budu moci zodpovědět pomocí následujících otázek v rozhovoru. Např.: Jaké používáte výukové metody při vzdělávání dívek a chlapců? Jak by se podle Vás výukové metody změnily, kdybyste učil pouze jedno pohlaví? Jaké používáte komunikační prostředky při vzdělávání dívek a chlapců?

Předem stanovené otázky přikládám v příloze.

7 Analýza výzkumných dat získaných prostřednictvím rozhovorů s respondenty a respondentkami

Prostřednictvím analýzy rozhovorů jsem výpovědi respondentů a respondentek rozdělila do následujících kategorií:

- Genderové stereotypy ve společnosti
- Vliv školy, učitelů a učitelek při utváření genderových stereotypů
- Konkrétní projevy genderových stereotypů ve výuce

Uvědomuji si, že výzkumný vzorek je malý a výsledky nelze zobecnit na celou populaci. I tak byl ale vzorek volen takovým způsobem, aby byl informačně co nejbohatší.

7.1 Genderové stereotypy ve společnosti

7.1.1 Charakteristika muže a ženy:

Základ charakteristiky muže a ženy byl u respondentů i respondentek postaven na rozdílech biologických, od kterých se dále odvíjely vlastnosti, ale i představy ovlivněné genderovými stereotypy. Jedna z respondentek charakteristiku shrnula následovně: *„Ženu vnímám jako lidskou bytost s chromozomem XX, muže s chromozomem XY. Žena může být matkou na tělesné, duchovní i duševní úrovni, muž otcem. Rozdílnost mezi ženou a mužem poznáváme zažívanými spojeními a tím možností zrcadlení. Samostatně můžeme mít úsudky, mají ale vždy hodně výjimek. Tak můžeme říci, že například ženy se nevěnují hifi, nebo že většinové pohlaví nositelů Nobelovy ceny jsou muži.“*

Jiná z dotazovaných žen pak charakteristiku zaměřila spíše na odlišnosti v oblasti schopností a chování: *„Muž se soustředí na jeden konkrétní úkol, žena dělá několik věcí zároveň. Muži a ženy se liší vlastnostmi, chováním, rolí, identitou...“*

Pohlaví jedince přináší určité dělitko, pomocí kterého je možné sledovat první rozdíly. Velký vliv na toto rozdělení má kultura, ve které jedinec vyrůstá a výchova v útlém dětství. Přímé rozdíly pak vidíme na následující charakteristice: *Kromě fyzických a fyziologických vlastností se muž a žena liší ve způsobu uvažování a chápání světa, role ženy je odpradávná tradičně chápána jako péče o rodinu, zachování života a rodu, mužská role spočívá v zabezpečení obživy.“*

Toto rozdělení vnímáme jako obecně dané, ale nepsané pravidlo. Představa ženy-pečovatelky a muže-zdroje obživy, vnímáme už od počátku lidstva. U respondentů bylo znát, že se přímou otázkou charakteristiky jednotlivého pohlaví nezabývají, zároveň si ale uvědomují kromě biologického i sociologické hledisko: *„Zastávám pozici interpretativní, tzn., že člověk své mužství či ženství projevuje každodenním jednáním v reálném čase, na daném místě a v konkrétním vztahu.“*

Na postavení společnosti ale ženy reagují opačně: *„Na ženy je kladen větší nárok, musí zvládnout dohromady kariéru i péči o rodinu. Nedbalá elegance je u mužů tolerována, ale neupravená žena je společensky nepřijatelná. Obecně mají podle mě ženy náročnější postavení ve společnosti.“*

Společnost ale může jednotlivá pohlaví i spojovat: *„Stejní jsou tím, když se nachází v určité sociální skupině, mají podobné zájmy, nebo jsou jen v jedné generaci.“*

Respondenti i respondentky se shodli na vývoji ve společnosti, který směřuje k vyrovnávání rozdílů a odstranění genderových stereotypů. Jedna z žen to vyjádřila následovně: *„Tyto ‚tradičně‘ pojaté role se v dnešní společnosti podle mě rychle mění – je značný posun k tomu, že žena má mít stejná práva jako muž, co se týče budování kariéry a starost o rodinu se už dnes nechápe jako její prvořadý úkol“.* Respondent – muž – vidí situaci podobně: *„Dnešní výkonová společnost v postmoderní podobě v podstatě unifikuje obě pohlaví, staví je do vzájemné konkurence ve snaze snížit mzdové náklady, a tak oslabené jedince snadněji manipulovat.“*

Někteří respondenti charakterizují muže a ženu na základě řešení různých situací a konfliktů: *„Ženy jsou víc empatické, muži zase zasáhnou jádro věci a řeší věc přímo. Při konfliktu je u mužů spíš agresivní reakce, žena volí emoční nátlak.“*

7.1.2 Typické role

Genderové role jsou obsaženy v životě každého člověka. V postupném růstu (biologickém i sociálním) jednotlivec zjišťuje, že je část světa rozdělena na „ženské“ a „mužské“. Právě to je zahrnuto v kontextech, ve kterých člověk vyrůstá, kde se dozvídá, co se od něho očekává a na základě těchto požadavků si vytváří svou identitu. Z hlediska typických rolí muže a ženu se respondenti a respondentky většinou shodují v tom, že naše společnost je stále spíše tradiční a od toho se odvíjejí odlišné společenské role, jež muži a ženy zastávají. Hlavní úlohou ženy má být práce v domácnosti, péče

o rodinu, muž má naopak vydělávat dostatek peněz v rámci svého zaměstnání, aby mohl rodinu zabezpečit.

„Žena bude pečovat o rodinu, muž ji bude živit. Ženy volí profese, které pomáhají lidem nebo jsou například o komunikaci. Muže ve větší míře vidíme v technických oborech ale i na vedoucích pozicích. Tohle všechno začíná už na základní škole...“

Jednotlivá pohlaví zastávají v naší společnosti různé role. Projevují se v našich profesích i zájmech. Genderové stereotypy pro jednotlivá pohlaví, které jsou zakořeněné v naší společnosti, vnímala i jedna z respondentek: *„Muži jsou zaměřeni spíš odborně, ženy vnímám jako pečující. U žen se tyto role projevují například tím, že jsou trpělivé a obětavé, více se věnují dětem.“*

Jeden z mužů vidí vytváření typických rolí na základě biologické podstaty: *„To je dané už fyziologickou stavbou, pro ženu bude těžší vykonávat práci horníka a tak je k této profesi primárně volen muž. Naopak typicky ženské role vidíme jako důkaz feminizace školství, je to určitě ráno jejich až pudovým zvládním neustálé pozornosti. Jsou víc citlivé...“*

V dnešní době je ale patrné vyrovnávání těchto stereotypů. Není již neobvyklé, aby na mateřské dovolené zůstal muž a žena pokračovala ve svém povolání. S tím ale ne všichni souhlasí: *„Ráda bych, kdyby zůstala ženám role matek a mužům role otce a zůstalo to typické.“*

Genderové role jsou dané biologicky a právě z toho vychází jejich stereotypní vymezení. O typických rolích se vyjadřuje jeden z mužů následovně: *„Lidé zaujmají odpovídající role v rámci taktiky, která je podřízena strategii přežít. Úspěšná strategie je souborem úspěšných taktických prvků v jednotném plánu, jenž reaguje na jedinečnou, již se nikdy neopakující, situaci. Mám obavu, že jakýkoliv požadavek směřující k typickému zaujetí role ať už mužské či ženské vede k nepřipustnému zkreslení dané situace, k zásahu do přediva intimních vztahů jednotlivců se dvojice protagonistů. Výsledkem je pak požadavek typového jednání na bázi „ono se to tak dělá“, typická role je vydána napospas interpretovi a jeho libovůli, podmíněna mnohdy osobním neúspěchem ve vztazích, poznamenána rčením „tam kde není láska, tam musí být rád“. Ve skutečnosti se konflikt rolí odehrává na generační úrovni, kdy úspěchem*

poznámenání rodiče (koneckonců přežili) vstěpují svým dětem svoji taktiku bez ohledu na to, zda se situace změnila či ne.“

Typické role můžeme sledovat již na základní škole: „(...)rozdíl ve výuce je, že IT baví více chlapce, tanec více dívky. Na druhém stupni ZŠ je patrný rychlejší vývoj dívek, ale výuka je členěna podle dětí, takže není možné tomu přizpůsobit výuku. V chování obecně jsou více problematictí chlapci, výchovné postupy nelze přizpůsobit pohlaví vzhledem k zákonům.“

Někteří z respondentů ale vnímají toto rozdělení pouze jako konstrukt společnosti: „Ve škole se jistě tato tendence projevuje, nutno však podotknout představu ve společnosti typického žáka, typického učitele, typického rodiče a jeví se mi silně falešná.“

7.1.3 Členění povolání a názor společnosti

S otázkou typických rolí úzce souvisí i problematika členění povolání na mužská a ženská. Respondentky se shodly na určité formalitě tohoto rozdělení: „Členění je podle mě formalita, neměly by se rozdělit povolání, žena dokáže být úspěšná ve všech oborech, stejně tak muž.“

S tímto výrokem souhlasí i další z dotazovaných žen: „O mužských nebo ženských povoláních nevím. Jedině o povoláních, která častěji dělá dané pohlaví. Myslím, že málo žen chce být politička nebo zednice. Naopak málo mužů chce být zdravotní sestra nebo učitel mateřské školy.“

Členění povolání podle pohlaví je často stavěno na základě charakteristik spojených primárně s mužem či ženou. Při pokusu o definování pracovníka či pracovnice v mateřské škole musíme pracovat s pojmem mateřství, které je stále vnímáno jako přístup ženský.

V rozdělení povolání je nutné vyhnout se povoláním, která jsou fyzicky náročná. V takových případech pak muži jednoznačně vítězí, ale je tomu tak na základě predispozic, které mají biologicky dané. „Žena bude těžko pracovat na pozici horníka...“

Na tom, že ve společnosti existuje představa o profesích, které jsou primárně určeny jednomu pohlaví, se shoduje většina respondentů a respondentek. Každý z dotazovaných za touto představou viděl konkrétní osobu. Ženy u typicky ženských

povolání jmenovaly porodní asistentku, učitelku či sociální pracovníci. Muži jako typicky mužské jmenovali řidiče, manažery, nebo lékaře. Svoje zkušenosti shrnul jeden z mužů: „*Jistě existuje soubor činností, který daný jedinec zvládne úspěšněji, a soubor, ve kterém bude mít potíže. Podle mých zkušeností se v praxi spíše jedná o to, zda stávající, již sehraný tým unese změnu v pohlaví na doplňované pozici.*“

Problém vzniká v pojmu většinový názor: „*je to zavádějící termín, vždy odpovídá onomu bezpohlavnímu ,ono se to tak dělá‘. Většina nemá názor jako důsledek toho, že nemá mozek.*“

Společnost ale zároveň neustále usiluje o vyrovnání těchto představ. „*Společnost se má (a taky to dělá) snažit o rovnoprávnost. V nižší vrstvě společnosti se pak setkáte s odmítavým přístupem mužů k tzv. ženským pracem.*“

Jedna z respondentek negativně hodnotila horší postavení žen na některých postaveních. To ale nevyplývá z přirozených rozdílů, ale ze stereotypních předpokladů společnosti. „*Na výběrovém řízení na vedoucího oddělení má vždy muž větší šanci, protože se předpokládá, že jeho uvažování bude praktičtější a víc racionální.*“ Vlivem feminizace školství získávají muži přednost i v této oblasti.

7.1.4 Ovlivnění vzdělávací příležitosti typickými rolemi:

V naší společnosti stále panuje nepsané členění oborů na chlapecké a dívčí, což přímo souvisí s rozdělením povolání na mužská a ženská. Zobrazuje se to nejlépe na výběru střední školy. To potvrzuje i jedna z respondentek: „*Na některých školách určitého typu (střední školy) jsou přijímány spíše kluci nebo dívky podle tradičního rozdělení rolí (kluci – průmyslovky, technické obory dívky – předškolní pedagogika, zdravotnictví).*“

O tom, že naše vzdělávací příležitosti jsou ovlivněny již v útlém dětství, pojednává následující výpověď: „*Nejenom společnost, ale hlavně rodiče. Ti přímo ovlivňují názory, například přímým vyjádřením: buď učitelka, budeš mít prázdniny, anebo u kluků: musíš si najít práci, která má budoucnost a bude dobře ohodnocena.*“ Naše názory jsou do velké míry dány výchovou – naší rodinou, lidmi, se kterými jsme vyrůstali, a média, která na nás působí.

Ne vždy se ale dá říct, že by společnost a typické role v ní přítomné přímo určovaly vzdělávací příležitosti. „*Není to pravda, vždy se jedná o konkrétní projev jedince vůči*

jinému jedinci, který mu je buď sympatický, nebo ne. Odkaz na jakoukoliv tradici je zcela účelový ve stylu ‚Kdo chce psa bít, hůl si najde‘. V současnosti existuje pouze jediné omezení výkonu povolání z titulu pohlaví, a to v katolické církvi na pozici kněze. Tento zákaz je, dle mého názoru, motivován reliktním duchovním atavizmem.“

7.2 Vliv školy, učitelů a učitelek při utváření genderových stereotypů

7.2.1 Genderové stereotypy a jejich ovlivnění výuky

Učitelé a jejich názory a postoje na genderové stereotypy ve společnosti ovlivňují jejich reprodukci ve výuce. Zajímalo mne, nakolik si učitelé a učitelky uvědomují svou stereotypnost a jejich vliv na postoje dětí. V úvodu dotazů na tuto problematiku jsem položila otázku, zdali znají pojem gender. Všichni dotazovaní jej slyšeli a dokázali vysvětlit. Už zde ale byla znát názorová vyhraněnost. Zatímco někteří se shodli na jeho důležitosti, jiní jej odsoudili jako konstrukt společnosti, který ale neovlivňuje jejich působení.

U genderových stereotypů jsem po znalosti pojmu položila otázku na jejich ovlivnění výuky. *„Ano, jde o identity žáků, o společné normy a vlastnosti, hodnoty, žádané chování, o které se usilujeme. Vyhýbám se stereotypům v hodnocení, v řeči, v oslovování...“*

„Vyvaruji se genderově stereotypních výroků, usiluji o rovný přístup, genderová výchova je velmi citlivá, chce od nás korektní přístup.“

Na tomto přístupu se shodlo více dotazovaných žen: *„Genderový stereotyp je kulturně vytvořený rozdíl v chápání role muže a ženy ve společnosti, co se od nich v rámci jejich rolí očekává. Výuku možná ovlivňují – od holek třeba očekávám, že budou pečlivější, svědomitější, od kluků více logiky, přemýšlení.“*

Naše společnost nás ovlivňuje velmi silně. Genderové stereotypy, ve kterých vyrůstáme nám často už ani neumožní představit si v jinak typicky ženském povolání muže: *„Pojem znám a jsem jím určitě ovlivněný. Třeba představa muže v pozici zdravotní sestry/bratra je pro mě těžko přijatelná.“*

Pojem genderové stereotypy vysvětlil další z dotazovaných: *„Zřejmě máte na mysli typické nerozlišené a paušální prisuzování určitých rysů a vlastností všem členům určitého pohlaví. Tento způsob jednání je způsoben duševním komplexem konkrétního jedince, jehož reakce je podmíněna hlubokým traumatem pravděpodobně v oblasti*

nepřijetí konkrétním pohlavním protějškem. Nelze jej přisuzovat v žádném případě skupině žen či mužů, protože bychom uvízli v pasti genderového stereotypu. Komplexem tohoto typu si u sebe nejsem vědom.“

Jeden z učitelů zdůrazňoval uvědomění si svého vlivu na žáky a žákyně. Usiluje o zrušení těchto stereotypů – sám si je vědom toho, že jako učitel (muž) je v dnešním feminizovaném školství výjimkou. U některých dětí si ale už na druhém stupni uvědomuje pevnost jejich názorů v této problematice: *„Snažím se, aby to tak nebylo, ale oni o to často nemají zájem. Nehrají moji hru.“*

7.2.2 Rozdíly z hlediska vzdělávání chlapců a dívek, jejich studijní předpoklady

Dívky mají vyšší aspirace ve vzdělávání, převládají u ukončení střední školy s maturitou a začínají mírně převažovat i mezi studujícími vysokých škol. Lišková, Šmídová a kol. (2010) uvádějí, že dívky volí vzdělávací dráhy a profese v tzv. „ženských oborech“, které jsou snadno spojitelné s předpokládanou péčí o rodinu i přes to, že nenabízejí vysokou prestiž a finanční ohodnocení.

Z hlediska obsahu není možné výuku rozdělit: *„V době koedukovaného vzdělávání žáků ze strany učitele není a nesmí být žádný rozdíl ve věcném obsahu vzdělávání. Studijní předpoklady a nadání jsou projevem individuality nikoliv pohlaví.“*

Na tomto se shoduje i následující výpověď respondentky: *„Z hlediska vzdělávání nevnímám rozdíly žádné, protože se učitel musí držet RVP, které pohlaví nezohledňuje.“*

Rozdíly tedy nevidíme v obsahu výuky ale v metodě přístupu k žákům a žákyním: *„Patrný rozdíl vidím v metodě. Chlapci se učí, aby byli milováni. Dívky se učí, protože jsou milovány. Pokud tento fakt pedagog respektuje a dokonce akceptuje, že ke stejnému cíli lze dojít rozdílnými cestami, dělá svoji práci správně.“*

„Rozdíly u dětí jsou a je jich hodně. Například věnovat se talentovaným dívkám ve výuce hudby má menší dopad na počet dívek, které se hudbě chtějí v životě profesionálně věnovat, než u chlapců. Výchovné postupy více vyhovují dívkám, proto méně ovlivňují chlapce.“

Odlišný přístup vidíme i u předpokladů a přístupu k jednotlivým pohlavím: *„Chlapcům je dáváno více prostoru pro nalezení vlastní chyby, je u nich více*

tolerována neposednost a agresivita. Předpokládám, že ještě dozrají, že na problém přijdou sami. Na druhou stranu u dívek spíš očekávám, že se věci naučí z paměti.“

„Pořád vidím ve výuce ty stereotypy – třeba oddělování určitých předmětů – tělesná výchova, pracovní činnosti, možná i rozdílný přístup ke klukům nebo holčkám v očekávání, že se budou chovat určitými způsoby.“

„Chlapci jsou techničtější a mají větší předpoklad k logickému myšlení. Stereotypy zde určitě platí, ale je to ovlivněno zájmy. Holky nebudou trávit svůj volný čas stavbou modelu železnice...“

Rozdíly v konkrétních oborech zobrazují následující reakce: „V mém předmětu výtvarná výchova a český jazyk jsou rozdíly malé, spíše osobnostní.“

„V matematice vnímám, že dívky jsou víc pečlivé, pracovitě a mají krásné sešity. Chlapci mají lepší představivost a logické myšlení.“

„Myslím, že nelze říci, že by v mém oboru – výtvarná nebo dramatická výchova – byli nadanější kluci nebo holky – rozdílný je možná přístup, jakým svůj talent rozvíjejí – u holek je možná větší cílevědomost, vůle, u kluků originalita, spontánnost.“

„Holky se naučí fyziku, protože chtějí mít dobrou známku, kluci proto, že chtějí pochopit princip.“

„Ve výuce tělocviku vidíme fyziologicky dané predispozice. Děvčata jsou flexibilnější, takže jim půjde lépe gymnastika. Chlapci mají zase větší sílu, razanci, švih... Proto je dobré je na tyto hodiny rozdělovat, jinak by byla vždy jedna skupina pozadu. Nemělo by to tak ale být u většiny předmětů – například kvůli ohleduplnosti, které se společně učí.“

7.2.3 Vliv školy a učitele či učitelky na vytváření genderových stereotypů

Otázkou vlivu při záměrném působení na děti, ale i při zastávání svých rolí se zabývá následující podkapitola. Uvědomění si právě nezáměrného působení je klíčové, spadá sem reagování v jednotlivých situacích, předkládání vzorů a podobně. Respondenti i respondentky vnímají vliv rozdílně a rozlišují zejména přímé a nepřímé působení.

„Učitel nebo učitelka sděluje zároveň dětem svůj mužský nebo ženský postoj ke světu a je asi spíše obvyklejší, že se více s učitelkou ztotožňují dívky a s učitelem kluci, mohou také napodobovat jejich životní postoje.“

„Vliv je rozhodně velký. Spousta dětí pochází z rozbitých rodin a pak učitel – muž – vytváří archetyp otce. Rodiče a jejich vliv na dítě se pak promítá do tohoto vztahu. Muž bude mít větší autoritu, ale zase se mu nebudou dívky chodit svěřovat. Určitě se ale do osobností dětí promítne učitel i jeho názory.“

Vždy je ale důležité setrvat v důrazu na individualitu každého jedince. *„Je nutné rozhodnout, co je považováno za důležité, co se vyučuje a co ne. U každého rozhodnutí zvažujeme přímé i nepřímé dopady na dívky a chlapce. Usilujeme o podporu rovných příležitostí.“*

Právě vliv vlastního postoje zdůrazňuje následující výpověď: *„Snažím se být dobrým vzorem, děti to přímo nasávají. Od žen se učí jemnosti, od mužů autoritě.“*

7.3 Konkrétní projevy genderových stereotypů ve výuce

7.3.1 Učební styly u jednotlivých pohlaví:

V otázce jak jsou na tom chlapci a dívky z hlediska učebních stylů, píle a chování ve škole se respondenti a respondentky shodují na větší pečlivosti a trpělivosti u dívek. Chlapci jsou techničtější, ale zase více neklidní.

„Dívky jsou klidnější, trpělivé, pečlivé, mají lepší studijní výsledky. Chlapci jsou neklidní, roztěkaní, netrpěliví, upoutají na sebe pozornost, ale lépe se projevují v technických předmětech a otázkách.“

„Obecněji možná platí, že holky se snáze učí „z paměti“, memorují, u kluků převládá více logika, odvozování věcí, holky mají lepší spojování souvislostí, kluci zase analýzu věcí.“

„Děvčata jsou pečlivější, záleží jim na úpravě i vztahu mezi sebou a učiteli. Kluci prezentují to, že neudělali nic navíc. Umění je nic nestojí.“

„Pilnější jsou zásadně holky, nemají takovou potřebu na sebe upozornit, jsou víc svědomité.“

Společnost se neustále proměňuje. Respondentka zastává názor, že na základní škole jsou dívky a chlapci přibližně stejně pokročilí a stejně přistupují ke vzdělávání. Více se začínají lišit v informatice a fyzice: *„Domnívám se, že je to už samou podstatou těchto věd a počtem vědců, kteří formulovali tyto vědy. Doba se ale hodně mění. Myslím, že do 50 let dnešní rozdíly nebudou patrné. Ve výchově bychom ale měli ve*

školskví udělat změny. Chlapci a mladí muži domluvu, pohovor v pedagogicko-psychologické poradně či s kurátory častěji než dívky nevnímají, nepovažují za relevantní a nereagují na ně. Jednak přichází většinou s časovým zpožděním a za druhé je pro chlapce málo intenzivní. Vyrůstají tak generace s menší schopností zodpovědnosti za své chování u mužů. Druhý problém vidím v malém množství pohybu pro chlapce ve školství, což vede k řadě nemocí.“

O obtížnosti rozdělit projevy jednotlivých žáků podle pohlaví svědčí následující výpověď: „Je to velmi obtížné. Hraje tu roli jejich rodinné zázemí, kulturní formace, sociální zařazení ve skupině, osobní charakter. V jednoduchosti lze říci, že pozitivně motivované dívky jsou o něco pořádnější, pilnější, disciplinovanější, lépe snášejí dlouhodobou zátěž, negativně motivované hašteřivější, manipulující a lstivější. Pozitivně motivovaní chlapci jsou o něco soutěživější, cílevědomější, spontánnější, projevují více iniciativy, negativně motivovaní projevují více agresivity, nedisciplinovanosti, snahy vyhnout se námaze. V učivu základní školy není žádná oblast, kterou by jedinec s přiměřeným nadáním přiměřeně nezvládl.“

7.3.2 Učebnice a jejich korektnost

Genderová korektnost učebnic se projevuje častěji na prvním stupni. První slabikáře jsou vzorem typických rolí, kdy je žena vnímána primárně jako matka starající se o domácnost. Muž pak někdo čistě technický, který vykonává pouze typicky mužské činnosti. Respondenti a respondentky vyučující na druhém stupni základní školy ale nevnímají učebnice jako genderově nekorektní.

„V učebnicích nenalézám žádný genderový problém, nalézám v nich často informace zavádějící a manipulující v jiném ohledu.“

„V učebnicích fyziky je více vynálezců-mužů, ale to má podklad v historii.“

Problém vidí vyučující českého jazyka v ukázkách z čítanek: „Napadá mě k tomu – ukázky z čítanek, kdy se prezentuje role ženy nebo úkoly muže v minulosti – třeba ukázky z literatury 19. století, které děti dnes mohou vnímat jako velmi odlišné – Karolína Světlá, Božena Němcová...“

Podobně to vnímá i vyučující hudební výchovy: „No třeba lidovky, ty vznikly před sto lety a typické role se projevují v textech. Děti na druhém stupni je odmítají, dnešní hudba je úplně jiná a ta má u nich jasnou preferenci.“

Kromě učebnic jedna z respondentek zmiňuje i další aktivity, které vedou k nekorektnosti. Na druhém stupni základní školy jsou zejména dívky vystavovány hodnocení vzhledu: „*Nesouhlasím s Miss žákyně, nesouhlasím s masmediální kampaní na štíhlost, která vede k poruchám příjmu potravy. Nesouhlasím s řadou kýčů v učebnicích.*“

7.3.3 Výukové metody a rozdíl, když učíte pouze jedno pohlaví

Během výzkumu mě zajímala volba odlišných výukových metod při vzdělávání dívek a chlapců. V dnešní době koedukované třídy, které platí pro všechny školy, je to poměrně náročná otázka.

Respondentka to označila za nemožné: „*Otázku považuji za nemožnou odpovědět učitelem základní školy, kde časovou dotaci výuky zcela určuje stát a mají jí jak pro chlapce, tak pro dívky a na všech ZŠ stejně.*“

Doplňující otázky tedy vedly zejména k upřesnění jednotlivých přístupů například při vysvětlení nové látky.

„*Při řešení kázeňských problémů dívkám více vysvětluji, u chlapců více používám autoritativní metody. Vyučovat jedno pohlaví nechci a nechci učit na školách, kde je převaha jednoho pohlaví u studentů. Důvod je, že mám ráda pestrost.*“

„*Základní metoda je pro obě pohlaví stejná, zohledňuje stupeň vývoje a spektrum nadání. Vyplývá z dlouhé tradice koedukovaného vzdělávání, sleduje cíl rozvoje odpovídajících kompetencí. Jediný rozdíl je v tom, že dívky chválím, aby pracovaly, a chlapce motivuji k práci, aby si zasloužili pochvalu. Kdybych učil pouze žáky jednoho pohlaví, buď bych více chválil, nebo více motivoval.*“

Koedukované třídy mají velkou výhodu spolupráce a navíc vnáší pohled opačného pohlaví: „*Myslím, že neodlišuji při metodách výuku kluků a holek, při práci ve skupinách se snažím, aby dohromady spolupracovali kluci i holky, protože každý z nich vnáší do problému svůj pohled.*“

Většina respondentek a respondentů se shodla, že by se jejich výukové metody nezměnily, ani pokud by učili pouze jedno pohlaví.

„*Používám hlas, tabuli a věnuji se oběma pohlavím. Kdo se zeptá, tomu odpovím...*“

7.3.4 Komunikační prostředky a odlišné výukové metody

Otázka komunikačních prostředků doplňuje výukové metody. Respondentky a respondenti zde primárně zmiňovali důraz na individualitu a rovnost: „*Podporuji dítě individuálně a podle schopností, které projeví. Využívám učebnice a texty, interaktivní metody výuky, počítače, datový projektor.*“

„*Velký důraz dávám na rovnost šancí, rovnost v podmínkách – všem dáme stejné podmínky. Důležitá je i rovnost ve výsledcích – dětem zadáváme individuálně různé úkoly a dáváme jim různé podmínky tak, aby dosáhly stejných výsledků.*“

„*Já se hlavně snažím o individuální přístup bez ohledu na pohlaví. Důležitý je každý z nich. Nemyslím, že bych to výrazně rozlišoval.*“

Respondenti se shodli na shodných komunikačních prostředcích i výukových metodách. Jeden z nich navíc zmiňuje, že pohlaví žáků není ani kritériem spotřeby času při vyučování.

Rozdíl v komunikačních prostředcích vidíme v českém jazyce: „*Používám český jazyk, který do značné míry pohlavní rozdíly dělá. Liší se například již v oslovení jménem. Jinak se snažím být spravedlivá a mít ráda obě pohlaví stejně.*“

7.3.5 Názor rodičů a společnosti:

Poslední otázka byla zaměřena na názor rodičů a společnosti. Většina respondentek a respondentů nechtěla hovořit za společnost nebo se domnívala, že toho není schopna.

„*Nejsem schopen hovořit za skupinu rodičů a nereprezentuji společnost. Na základě rozsáhlých zkušeností, které mi Dobrý Bůh darovati ráčil, považuji problém ‚gender‘ v lidském životě za zcela marginální a zavádějící, protože zastírá podstatnější problém lidského individuálního ‚údělu‘.*“

„*Nevím, jestli jsem vhodný vzorek společnosti. Rodiče žáků jsou často naladěni na vlnu úsilí o rovnoprávnost.*“

„*Rodiče tyto otázky neřeší. Názory společnosti neznám, takže nemohu srovnávat.*“

Jako jeden z pohledů společnosti byl názor, že domácí vzdělávání je vhodnější než klasická škola: „*Většina rodičů myslí, že domácí vzdělávání nebo komunitní, je lepší než klasická škola. Já si to nemyslím.*“

Opakem je ale představa rodičů, kteří očekávají, že škola naopak vyřeší některé společenské problémy: „*Společnost řeší to, že dnešní mladí chlapci mají málo řemeslné výuky, neumí spoustu základních praktických dovedností. Rodiče očekávají, že je to naučí škola.*“

Respondentka závěrem zhodnotila srovnání svých názorů s názory společnosti: „*Myslím, že cílem školy – konkrétně základní školy – je vzdělat a rozvinout schopnosti každého jedince, ať kluka nebo holky. Já osobně genderové stereotypy ve vzdělávání příliš nevnímám, protože se snažím ke každému dítěti přistupovat jako k originální osobnosti.*“

7.4 Samostatné reakce na toto téma:

Po dokončení rozhovorů jsem dala respondentkám a respondentům možnost vyjádřit samostatné reakce na toto téma. Někteří z nich odpověděli později pomocí emailové komunikace:

„*Doporučuji k přečtení článek, s kterým jsem se zabývala delší dobu a se kterým se ztotožňuji: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Identita-zeny-ve-svetle-stvoreni-prof-dr-Miroslav-Zednicek.html>*“

„*Zopakuji, že považuji za důležité v tomto tématu se zabývat více případnými rozdíly mužů a žen učitelů a učitelek a jejich výchovným působení na děti. Dále zda předměty, které učíme, jsou nějak pohlavně diferencované a případně jak bychom je mohli přizpůsobit pro dívky a chlapce? Pokud je cílem oddělení pohlaví a následně pak větší přizpůsobení pohlaví. Upozorňuji však, že trendem v praktickém životě je pohlaví emancipovat, a ne rozdělovat, a přizpůsobit se jejich rozlišnostem. Vzniká totiž potom řada otázek, co je dobré.*“

„*Vzpomenul jsem si na Platonovo dílo Symposion o pravé lásce. Před 2500 lety tento filozof vyprávěl ústy své literární postavy Aristofana příběh, který si dovolím parafrázovat.*“

„*Bylo totiž tehdy jedno pohlaví androgynů, co do podoby i jména složené z obého pohlaví. Byli hrozní svou mohutností a silou a zpupnou mysl měli i odvážili se vystoupiti na nebesa, aby napadli bohy. Tu radili se Zeus a ostatní bohové, co s nimi učiniti, a byli na rozpacích. Konečně Zeus rozmysliv se pravil: Zdá se mi, že jsem našel prostředek, jak by lidé zůstali a přece odložili svou nevázanost, a to tak, že by se stali slabšími.*“

Nyní rozetnu každého z nich ve dvě a hned budou slabší, jednak nám užitečnější, protože se zvětší jejich počet. Po té řeči rozkrajoval lidi ve dvě jako se rozkrajují oskeruše. Když tedy původní těla byla rozřata na dvě, toužila každá polovice po své polovici, scházely se, objímaly se rukama a přitom umírali hladem i vůbec od nečinnosti. Tu Zeus smilovav se nad nimi přeložil jejich pohlavní ústrojí dopředu a učinil, aby jimi jedni v druhých způsobovali početí, aby aspoň nastávalo nasycení z toho styku a uklidnění a aby se vraceli ke svým pracím a starali se též o ostatní potřeby života.

Tedy každý z nás jest symbolon, půlka člověka, a tu každý stále hledá svou polovici. “

8 Výsledky výzkumu

Mezi výzkumné techniky jsem původně chtěla zařadit i pozorování pedagogické komunikace. Od této techniky jsem odstoupila po rozhovoru se dvěma pedagogy, na jejichž hodinách jsem zpracovávala náslechy v rámci praxe. Důvodem byla jednoznačná snaha o oslovování žáků i žákyň, akceptování jejich názorů, kladení dotazů a vysvětlování. Výzkum je zaměřený na uvědomění si genderových stereotypů a vlivů na žáky v této problematice. Rozhovory s učiteli a učitelkami se tak ukázali jako vhodnější.

V následujících podkapitolách představím shrnutí výsledků z jednotlivých kategorií.

8.1 Uvědomují si učitelé a učitelky genderové stereotypy ve společnosti?

Respondenti a respondentky se shodli na znalosti genderových stereotypů a většina souhlasí s tím, že jsou jimi ovlivněni. Mnoho z nich si nedovedlo představit na pozici typicky určené ženě muže, jako to bylo u příkladu zdravotní sestry. Jsou si vědomi, že muži a ženy stále zastávají ve společnosti tradiční role, které jsou dány biologickými dispozicemi i historickým vývojem.

U mužů se u problematiky genderových stereotypů se projevil nezvyk přemýšlet nad tímto tématem a pojmenovávat jej. Vzhledem k historickému vývoji a již zmíněnému boji žen za svá práva se u žen i v genderových studiích objevil větší zájem než ze strany mužů. I tak je ale některé vnímají pouze jako konstrukt společnosti, který na ně nemá přílišný vliv.

Povolání rozčleněné podle pohlaví většina stereotypně označila za dané díky biologickým predispozicím. Se současným trendem emancipace vnímají zejména ženy posun v pohledu na typické role. Ženy mají mít stejná práva na budování kariéru jako muž a rodinu nevnímají jako prvořadý úkol. Ve volbě profesí ale přetrvávají povolání zaměřená na komunikaci nebo pomoc jiným lidem.

V otázce vzdělávacích příležitostí respondenti zastávají názor, že se jedná o konkrétní projev a ne o obecný princip. S tím nesouhlasí respondentky, které argumentují středními školami zaměřenými podle tradičního rozdělení rolí.

8.2 Jak vnímají učitelé a učitelky vliv školy a jejich výuky na utváření a reprodukci genderových stereotypů?

Respondentky i respondenti vnímají výrazný vliv školy a svého vlastního příkladu v otázce utváření a reprodukce genderových stereotypů. Shodli se, že se snaží vyvarovat stereotypních výroků i maskulinního oslovení žáci. Škola podle dotazovaných představuje vzory, které nacházíme v učebnicích, ale zejména na konkrétních reakcích jednotlivých vyučujících. Pouze jeden z respondentů zastával názor, že se jedná o společností konstrukt, který nemá vliv na jeho pedagogické působení.

Většina respondentek se shodla na silném vlivu školy, jeden z mužů pak jako hlavní zdroj působení označil rodinu a škole pouze pomocnou funkci. Další z dotazovaných mužů pak odmítl zobecnění vlivu školy či pedagogů, ale zastával názor působení konkrétního jedince.

Dotazované ženy vyjmenovávaly předpoklady, které u jednotlivých pohlaví mají. U dívek očekávají pečlivost u svědomitosti, u chlapců logiku a přemýšlení. Muži ve svých odpovědích zmiňovali konkrétní situace, ve kterých děti neměly zájem o změnu v přístupu a samy zastávaly tradiční pojetí.

8.3 Jaké jsou konkrétní projevy genderových stereotypů ve výuce dotazovaných učitelů a učitelek?

Učitelé i učitelky upozorňují na nemožnost rozdělení výuky z hlediska obsahu. Důvodem je koedukované vzdělávání, které se řídí podle rámcového vzdělávacího programu, který pohlaví nezohledňuje. Výhody koedukovaných tříd nachází zejména ženy v pestrosti a přínosu pohledu obou pohlaví do konkrétních problémů.

Respondentky se shodly na větší trpělivosti, pečlivosti a v důsledku i lepších studijních výsledků u dívek. Respondenti u nich zároveň upozorňují na učení se zpaměti bez snahy o porozumění, zatímco u chlapců převládá logika a analýza věcí.

Rozdílný přístup nachází i v metodě. Zatímco ženy chválí dívky, aby pracovaly, chlapce motivují k práci, aby si zasloužili pochvalu. Muži pak zdůrazňují autoritativní metody u chlapců a vysvětlování u dívek.

V otázce korektnosti učebnic většina respondentů a respondentek nenalezla žádný genderový problém. Jedna z žen zmínila ukázky z čítanek, kde se v literatuře 19. století

objevují tradiční role žen a mužů. Dotazovaný učitel zmínil příklad z učebnic fyziky, kde je více vynálezců mužů. O nekorektnosti by se dalo hovořit v učebnicích dějepisu, což je ale historicky podmíněno, a tudíž se netýká o genderový problém.

Dotazované ženy i muži našli shodu i v komunikačních prostředcích. Zde se jako klíčová stala rovnost v podmínkách i výsledcích. Nejdůležitější je přístup ke každému dítěti individuálně.

8.4. Shrnutí výsledků

Cílem výzkumu bylo prozkoumání problematiky genderu, jeho stereotypů a citlivost ve výchově u vyučujících na druhém stupni základní školy. Cíl byl splněn, umožnil zodpovězení všech výzkumných otázek.

9 Diskuze

Během výzkumu vyvstalo několik dalších otázek, které by bylo přínosné dále zkoumat.

Všichni dotazovaní respondenti i respondentky se shodli na tom, že jim vyhovuje výuka v koedukovaných třídách a že by se jejich výukové metody nezměnily, ani pokud by vyučovali pouze jedno pohlaví. Právě proto by bylo zajímavé porovnat názory na genderové stereotypy s učitelkami a učiteli ze tříd, kde je zastoupeno pouze jedno pohlaví.

Druhá otázka, která by bylo hodna dalšího zkoumání, se týkala prostředí školy. Respondentky a respondenti nenašli nekorektní přístup v učebnicích, otázka ale vyvstala u dotazu na vybavení školy a školního klubu a jeho zaměření na určité pohlaví. Další výzkum by mohl být přínosný v bližším prozkoumání této otázky.

10 Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou genderu ve škole. V teoretické části jsem vymezila základní pojmy vztahující se k řešené problematice a další okruhy, mezi které patří role ve společnosti, rovné příležitosti pro muže a ženy a ontogeneze jedince z pohledu gender. Stěžejní část bakalářské práce je věnována problematice genderu ve škole. Nejprve jsem pomocí odborné literatury vymezila funkce školy a uvedla roviny, na kterých můžeme gender ve škole pozorovat. Kapitoly genderová rovnost, gender v hodnocení a gender v učebnicích mapují hlavní problémy, které se ve škole ve spojitosti s genderem vyskytují.

Výzkumné šetření v praktické části bylo zaměřeno na zjišťování, jaké jsou znalosti učitelů a učitelek v oblasti genderu a genderových stereotypů, jak vnímají vliv školy a pedagogů při utváření genderových stereotypů a jaké jsou konkrétní projevy těchto stereotypů ve výuce.

Výzkum ukázal velkou míru shody v odpovědích respondentů a respondentek. Pouze jeden z dotazovaných mužů nevnímal přítomnost genderových stereotypů ve svém přístupu k žákům a žákyním.

Nejdůležitějším poznáním, které výzkumná část bakalářské práce přinesla, je důraz na individualitu v přístupu k žákům a žákyním. Dnešní doba usiluje o rovnoprávnost, ale upozaduje osobní přístup k jednotlivci. Právě na něj upozorňovali respondenti i respondentky, jako na nejdůležitější faktor své výuky. Rozdíly nachází v metodách, jak vyučovat jednotlivá pohlaví, vždy ale s žákem či žákyní pracují individuálně podle jeho schopností a usilují o rovné podmínky. Pomocí individuálních metod se vyučující snaží dosáhnout stejných výsledků u chlapců i dívek.

Dalším významným připomenutím, které z výzkumu vyplynulo, je vliv učitele jako osobnosti. Respondenti i respondentky upozorňovali na vliv rodiny, ze které dítě pochází a která je často neúplná. Učitel či učitelka v očích dítěte nahrazují chybějícího rodiče a tím vytváří archetyp otce nebo matky. Do osobnosti dítěte se pak promítne vliv učitele či učitelky a jeho/její názory.

Gender se ve škole objevuje v mnoha oblastech, průzkum byl zaměřen jen na některé z nich, další vyplynuly z diskuze s respondenty a respondentkami. Diskuze

ukazuje šíři tématu genderu ve škole a přináší další zajímavé otázky, které by byly hodné dalšího zkoumání.

Domnívám se, že cíle výzkumu, kterým bylo nahlédnutí na stereotypy a vliv školy i pedagogického sboru z pohledu vyučujících na druhém stupni základní školy, bylo dosaženo. Bakalářská práce může dále přispět k rozšiřování znalostí o genderové problematice ve škole mezi vyučující a studenty/studentky.

Použitá literatura

1. BENDL, S., KUCHARSKÁ, A. (ed.) a kol. Kapitoly ze školní pedagogiky a školní psychologie. Praha: UK, 2008. ISBN 978-80-7290-366-5
2. DECARLI VALDROVÁ, J. et al. ABC feminizmu. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80- 903228-13-7
3. DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7
4. DOLNÍČKOVÁ, L. Genderové stereotypy v práci učitele a učitelky na II. stupni ZŠ (diplomová práce), Brno, FFMU, 2007
5. FAFEJTA, Martin. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Věrovany: nakladatelství Jana Piszkwicze, 2004. ISBN 80-86-76-806-6
6. HARTL, P. Psychologický slovník. Praha: Česká typografie, 1993. ISBN 80-901549-0-5
7. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
8. JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí. Vydání 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9
9. JARKOVSKÁ, L. Ve škole je gender všude kolem nás, In: Příručka pro genderově citlivé vedení škol. Praha: Otevřená společnost o.p.s., 2007. ISBN 978-80-87110-01-0
10. JARKOVSKÁ, L., LIŠKOVÁ, K., ŠMÍDOVÁ, I. a kol. S genderem na trh. Praha – Brno: SLON, 2010. ISBN: 978-80-7419-030-8; ISBN: 978-80-210-5297-0
11. KOVÁŘOVÁ, T, Genderová problematika z pohledu školy (bakalářská práce), Brno, PdFMu, 2008
12. KROUPOVÁ, A., ŠOTOLOVÁ, E. Kapitoly z multikulturní tolerance. Praha: UK, 2004. ISBN 80-902345-1-8.
13. LENDEROVÁ, M. K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
14. LIPPA, R. Pohlaví: příroda a výchova. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200- 1719-2
15. NOVÁKOVÁ, J. (ed.) Gender mainstreaming. Praha: MPSV, 2002. ISBN 80-86552- 35-7

16. OAKLEYOVÁ, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6
17. RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2
18. SMETÁČKOVÁ, Irena, VLKOVÁ, Klára. Gender ve škole: Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách. Vydání 1. Praha: Otevřená společnost, 2005. ISBN 80-903331-2-5
19. SMETÁČKOVÁ, Irena. Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky. Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-5-X
20. SMETÁČKOVÁ, Irena. Příručka pro genderově citlivé vedení škol. Praha: Otevřená společnost, 2007. ISBN 978-80-87110-01-0
21. SMETÁČKOVÁ, Irena. Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství. Praha: Otevřená společnost, 2007. ISBN: 978-80-87110-00-3
22. ZEMKOVÁ, J. Gender ve škole (bakalářská práce). Praha: Pedf UK, 2009

Internetové zdroje

1. KADLECOVÁ, *Gender a škola* [online]. 2006 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <http://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-gender-a-skola>
2. LINKOVÁ, M., *Gender slovník základních pojmů* [online]. 2000 [cit. 2016-04-18] Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/2bacf1db99079832e79b1562745da8db7d4dcde6_rocnik01-1-2000.pdf

Příloha 1

Seznam otázek, témat k semistrukturovanému rozhovoru

1. Jak byste charakterizoval/la muže a ženu?
2. Jaké typické role zastávají v naší společnosti jednotlivá pohlaví? Projevují se tyto role již ve vzdělávání na ZŠ? Jak?
3. Jak vnímáte členění povolání na mužská a ženská? Má podle Vás stejný názor i většinová společnost?
4. Jak jsou podle Vás vzdělávací příležitosti ovlivněny typickými rolemi, které se tradují ve společnosti?
5. Znáte pojem genderové stereotypy? Myslíte si, že Vaši výuku ovlivňují? Jakým způsobem?
6. Jak vnímáte rozdíly z hlediska vzdělávání chlapců a dívek? Jak se podle Vás projevují různé studijní předpoklady u chlapců a dívek?
7. Jaký vliv má při utváření a reprodukování genderových stereotypů škola a jaký učitel či učitelka?
8. Jak jsou na tom podle Vás chlapci a dívky z hlediska učebních stylů a chování ve škole?
10. Jak jsou role mužů a žen prezentovány v učebnicích? Souhlasíte s nimi?
11. Jaké používáte výukové metody při vzdělávání dívek a chlapců? V čem podle Vás mohou spočívat odlišné výukové metody používané při vzdělávání chlapců a dívek?
12. Jaké používáte komunikační prostředky při vzdělávání dívek a chlapců? Vnímáte mezi nimi rozdíl?
13. Jaké názory mají podle Vás na vzdělávání chlapců a dívek rodiče, případně společnost?
14. Chtěl/a byste mi k tématu ještě něco dodat?